

Verók Attila

Recenzió2 – új műfaj születőben?

(Tüskés Gábor: Hagyomány és kritika. Könyvek, könyvbírálatok a kora újkori európai irodalom és művelődés történetéhez)

Különös öröm, ha az *Agria* lapjain bármilyen szempontból helyi vonatkozású írások bemutatására kerithetünk sort. Az újabb lapszámok összeállítása előtti, folyamatosan elő-előtörő kezdeti izgalmunk, mely szerint a helyi, regionális, országos, esetleg nemzetközi író- és/vagy kutatóközösség tagjai nem szolgáltatnak negyedévenként recenzió tárgyú tehető szövegeket, az elmúlt évek során mindenkor elszállt. Az Egerhez köthető témák vagy egri illetőségű szerzők munkái – számtalan esetben a kettő együtt – szép- vagy szakirodalmi írások kimeríthetetlennek tűnő forrásául szolgálnak, így önkéntelenül is felkínálva magukat a frissen megjelenő *Agria*-számokban történő ismertetésre. Mindezt megnyugtató tényként konstataálhatjuk, mert így biztosítottnak látjuk a helyi szellemi értékek felmutatásának, megőrzésének szerves folyamatát, ami a helyi társadalom kulturális, identitás- és mentalitásbeli kohéziójának fundamentuma.

Az alábbiakban bemutatásra kerülő „szöveggyűjtemény” szerzője Tüskés Gábor, a Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Központjának keretein belül működő Irodalomtudományi Intézet XVIII. Századi Osztályának vezetője, aki egyben az Eszterházy Károly Főiskola Irodalomtudományi Intézetének óraadó tanára immár hosszú évtizedek óta. A szerzőt jól ismeri nemcsak a nemzetközi, a hazai, hanem az egri tudóstársadalom és olvasóközönség is, hiszen több írását szentelte már Eger kora újkori – elsősorban katolikus szellemiségű – művelődése bemutatásának. A neves irodalomtörténész most egészen új típusú kötetel rukkolt elő: 1979 és 2012 között napvilágot látott könyvkritikáiból, PhD- és akadémiai doktori értekezésekhez írt opponensi véleményeiből válogatott össze egy hatalmas csokorra valót, pontosan hatvan darabot. Munkájához írt előszavát a szerző a következő mondatokkal kezdi: *„Ez a kötet műfaji újítást jelez abban az értelemben, hogy míg a kortárs irodalom alkotásairól írt kritikák kötetbe gyűjtése és együttes újraközlése bevett gyakorlat az irodalomkritikában, az irodalomtudományi szakirodalom darabjairól írt, folyóiratokban megjelent bírálatok önálló kötetbe rendezése nem szokványos jelenség. Az sem túl gyakori, hogy az ilyen bírálatok szerzői tanulmánykötet részeként, mintegy a tanulmányok kiegészítéseként jelennek meg újra. Ez az egyik fő oka annak, hogy míg az irodalomtörténészek kritikus munkásságát többé-kevésbé módszeresen számon tartja a tudománytörténet, jóval kevesebb figyelem fordul az irodalomtudományi művek kritikai recepciójára. A szakbibliográfiákban ugyan folyamatosan zajlik a regisztrálás, a külföldi szakirodalom kritikái fogadtatásának számon tartása és értékelése azonban nem megoldott, s a*

tudománytörténeti áttekintések is gyakran figyelmen kívül hagyják különösen a régebbi korok irodalmával kapcsolatos szakkritikákat.” (Vö. 7. o.) A szerzővel egyetértésben magam is kijelenthetem, hogy a szakirodalmi bírálatok komoly ösztönző erővel bír(hat)nak a kutatások további elősegítése szempontjából, hiszen összegző, következtető, esetleges hibákat korrigáló, látens összefüggéseket feltáró és – optimális esetben – a további kutatásokhoz új irányt, nézőpontokat felvető szerepük termékenyítő lehet az adott témában kutatásokat folytatók számára.

Azon túlmenően, hogy a bemutatandó, izgalmas, egykori és mai irodalom- és művelődéstörténeti kérdésekre reflektáló írásokat szerzőjük egyfajta „*szakmai olvasónapló*”-nak (9. o.), egyéni kutatói érdeklődésének alakulását dokumentáló lenyomatnak is szánta, nagyon fontos didaktikai feladatot is felvállal jelen összeállításával. Felhívja ugyanis főként a szakmai utánpótlás bázisául szolgáló fiatal kutatói társadalom tagjainak figyelmét arra a kiemelt jelentőségű, ám mára elhalványulni látszó szakmai hozzáállásra, mely szerint az elődök munkájának ismerete nélkül a kutatásokban való előrelépés mind szakmaetikailag, mind módszertanilag kifogásolható. A szerző mindezt nagyon visszafogottan mondja el, amikor kijelenti: „*a hazai irodalom- és művelődéstörténeti kutatásokban gyakran előfordul a korábbi szakirodalom fontos tételeinek figyelmen kívül hagyása, s ez nem csak a külföldi publikációkra érvényes*” (vö. 8. o.). Könyve létrehozásának alapvető célját pedig az olyan bírálatok kiválasztásában látja, amelyek a „*maguk idején előremutató és ma is időtállóknak bizonyult munkákat értékelnek. E művek nem elhanyagolható része ma is ösztönözheti a kutatást, fejlesztheti a szakmai gondolkodást, s a bírálatokban megfogalmazott elvi, módszertani, terminológiai tanulságok és elvégzendő feladatok többsége ma is időszerű*.” (Vö. ugyanott.) A mindenkor tiszteletet ébresztő kutatói alázattól és az egyetemi tanár felvállalt nevelői, kultúraterjesztő igényt propagáló gondolataitól átítatott szavak megszívlelendőek mindazok számára, akik többek között a helyi kulturális-szellemi értékek felmutatását vállalták magukra. Nemcsak szűk szakmai berkekben, hanem a szélesebb olvasóközönség részéről is jogos kíváncsi vagyok, hogy a tárgyalt témák teljes kutatástörténeti spektrumát ismerjék, és munkáikba beépítsék az illető szakemberek. Hitelesen írni és közvetíteni a korábbi releváns megállapítások ismerete nélkül ugyanis elképzelhetetlen! Ezt az ódiomot elhivatott tudós, kutatási eredményeit nagyobb nyilvánosság számára is elérhetővé tevő tanár vagy a legnemesebb kultúrákövetítő és hagyománymegőrző céloktól motivált helytörténész sem vállalhatja magára! A megmásíthatatlan alapelvet pedig a hasonló területen tevékenykedő, fiatal generáció tagjainak is magukévé kell tenniük. Ehhez a tanulási, bevésődési folyamathoz kínál egyszerű kiindulópontot és lehetséges útmutatást Tüskés Gábor legújabb könyve.

A sokatmondó című kötet (*Hagyomány és kritika*) négy nagyobb tematikus egységre oszlik. A műfajokat, szöveg- és kiadványtípusokat bemutató első fejezetben, amely egyúttal a szerző eddigi kutatásainak egyik súlypontját is kijelöli, tizennyolc egykori

recenzió kapott helyet. Az írások főként a közép-európai kultúrtörténet 16–18. század időszakához kapcsolódó szakirodalmi munkák tanulmányozása nyomán születtek. A tizenegy külföldi és öt hazai szakirodalmi munkát lényegileg ismertető recenzió mellett helyet kapott ebben a részben egy hazai, magyar nyelven készített akadémiai doktori, illetve egy hazai, de francia nyelven benyújtott PhD-értekezés is. A témák és az írások sokfélesége nem teszi lehetővé minden egyes kritika bemutatását vagy akár felsorolását, így csupán kiemelek néhányat a tárgyalt kérdéskörök közül. A könyv első lapjain megismerkedhetünk a reneszánsz és a barokk idősza közötti irodalmi műfajokkal, a manierizmus problémájával. A későbbiekben olvashatunk a 16. századi meditációkról, Luther fabuláiról és közmondásairól, a francia levél- és utazási irodalom kora újkori remekeiről, a magyar, a lengyel és a román, főként latin nyelvű, jezsuita iskoladrámákról, II. Rákóczi Ferenc fohászairól, különféle katolikus prédikációgyűjteményekről és szerzőikről, Esterházy Pál elmélkedés- és példagyűjteményéről, valamint további magyar protestáns *exemplum*okról, a kora újkori vallásos könyv és a női olvasók várhatóan még sok új eredménnyel kecsegtető kutatási kérdéseiről, a 17–18. századi katekizmusokról, valamint a 19. században használt vallásos népi kalendáriummokról. A fejezetet a felsőnyéki halotti búcsúztatókat felvonultató és elemző kötetről készült kritika zárja.

Mivel a jelen sorok írója eddig ismeretlen helyzettel került szembe, tudniillik, hogy könyvbírálatokat tartalmazó kötetéről készítsen bírálatot, nem a megszokott kritikaírási sémát választja, hanem az *Agria* szellemiségéhez híven a „szöveggyűjteményben” felbukkanó, kizárólag egri vonatkozású megjegyzésekre, utalásokra fordítja tekintetét. Az első fejezetben egyetlen alkalommal ütközünk Eger nevébe, mégpedig az Irena Kadulska gdański professzorasszony könyvéről (*Teatr jezuicki XVIII i XIX wieku w Polsce. Z antologia dramatu*. Gdańsk, 1997) készült recenzióban (lásd 45–47. o.). A régi lengyel irodalom – és különösen a jezsuita iskoladrámák – kutatója nem ismeretlen az egri közönség előtt sem, hiszen a 2000-es évek elejéig háromévente megrendezett ún. „egri iskoladráma konferenciákon” hallhatták előadásait. A konferenciáknak azóta sem szakadt vége, csak az egri helyszín változott, hiszen az elmúlt évtizedben Kolozsvár, Nagyvárad és Nyitra adott otthont a rangos tudományos eseménynek, a következő helyszín pedig Edelény lesz (az egyik főszervező, az immár Egerben tevékenykedő Pintér Márta szíves közlése). A konferenciákon általában az egri iskoladrámák kérdése is terítékre kerül, amikor újabb szempontok merülnek fel a mára viszonylag jól feldolgozott szövegek kapcsán.

A Tüskés-kötet második nagy tematikus egységét a művelődés- és eszmetörténeti folyamatokat tárgyaló recenziók alkotják. A tizenhat írásban hat külföldi, kilenc hazai, egy pedig itthon megjelent, de angol nyelven kiadott szakirodalmat mutat be. A széles spektrumon elhelyezkedő írások sorában olvashatunk többek között Seneca latin és német nyelven kiadott filozófiai műveiről, a kora újkori nyilvánosság és közvélemény

problémájáról, a reformáció teológiájának elzászi és magyarországi recepciójáról, a 'patria' fogalmáról a kora újkori Európában, a 17. századi populáris irodalomhoz fűződő kutatásokról, a kolozsvári Lyceum-könyvtárról, misszionáriusok leveleiről, a csehországi jezsuiták és a magyarországi piaristák tevékenységéről, a közép-európai írásbeliség, a folklór, az irodalom és a művelődés összefüggéseiről, valamint a szerző által nagyra becsült és többször meghitt szeretettel emlegetett szegedi néprajzkutató, Bálint Sándor különféle írásairól. Ebben a részben többször is szó esik egri témákról és személyekről. A Tübingenben élő magyar történész, Fata Márta egyik könyvéről (*Ungarn, das Reich der Stephanskronen im Zeitalter der Reformation und Konfessionalisierung. Multiethnizität, Land und Konfession 1500 bis 1700*. Münster, 2000) készült írásában (vö. 96–98. o.) Tüskés Gábor többször is felelmeleti az egri kötődésű Bitskey István akadémikus, irodalomtörténész munkásságát és műveit, amelyekre a dicsérő kritikával illetett könyv hazánkából elszármazott szerzője is nem egyszer hivatkozik. Bitskey István írásainak jelentőségét mutatja, hogy közülük kettő is helyet kapott a kötetben mint recenzió tárgyául szolgáló írásmű. Az 1996-ban megjelent *Hungáriából Rómába. A római Collegium Germanicum Hungaricum és a magyarországi barokk művelődés* című könyvből (vö. 107–111. o.) megtudjuk például, hogy az olasz intézményben 1559 és 1782 között hatszáznál is több magyarországi alumnus tanult. Ennek a jelentősége különösen akkor tűnik fel, amikor arról szerzünk tudomást, hogy a 17–18. századi magyarországi főpapok mintegy hatvan százaléka az egykori római kollégiumban diákoskodott. A közvetlen magyarországi hatást pedig – Bitskey István kutatásai nyomán – Tüskés Gábor az alábbiakban látja: „A római iskolázottságú klérus főpapságra emelkedett tagjainak az elemzések szerint meghatározó szerepe volt Magyarország XVIII. századi újjáépítésében, a papképzés újjászervezésében, könyvtárak alapításában és a barokk művelődés központjainak számító egyházmegyei székhelyek kiépülésében. A képzőművészeti mecénatúra vizsgálatakor Bitskey jóval több itáliai, ezen belül római hatásra hívja fel a figyelmet, mint amennyit a művészettörténet eddig számon tartott. Az sem tekinthető véletlennek, hogy a kollégium egykori növendékei főpapi mecénásként nem átlagos szintű mestereket, hanem többnyire európai rangú művészeket kértek fel elképzeléseik megvalósítására. Mecénási tevékenysége mellett, azzal szorosan összefonódva számos egykori római alumnus maga is aktív művelője volt a tudományok és a művészetek valamelyik területének.” Azt hiszem, az idézett részből könnyedén ráismerni például gróf Eszterházy Károly püspökre, aki mára Eger ikonikus alakjává nőtt. Ezt a kijelentést csak erősíti az ugyancsak Bitskey István tollából származó *Püspökök, írók, könyvtárak: Egri főpapok irodalmi mecénatúrája a barokk korban* (Eger, 1997) című kötetéről készült bírálatban foglaltak (vö. 112–115. o.). A könyv alapján Tüskés Gábor is kiemeli, hogy az 1598 és 1799 közötti időszak tizenhét egri püspöke közül tizenhárom Rómában, az előbb megnevezett intézményben tanult, ami a magyar kléruson belül is átlagos felüli

arányának számít (76,5 százalék). Egerben tehát különösen sok itáliai hatással számolhatunk a kultúra minden területén a korai újkorban. A kötet legnagyobb része a 18. század két legjelentősebb püspök mecénásának, Barkóczy Ferencnek (1710–1765) és Eszterházy Károlynak (1725–1799) az irodalompartoló tevékenységét (fordítások, püspöki nyomda, könyvtáralapítás, építtetések stb.) tárgyalja, ezzel is bizonyítva, hogy a kora újkorban a püspöki székhely és a püspök személye különösen fontos szerepet játszott az egyházmegye és a régió szellemi életének alakulásában.

A harmadik fejezet az irodalom és a képzőművészet problémátörténeti kérdései köré szerveződik. A tizenkét recenzióban tizenöt (hét külföldi és nyolc hazai) szakirodalmi munka bemutatására vállalkozik a szerző. Értésülünk itt az ikonológia és műértelmezés, a képzőművészet és az irodalom kapcsolatáról, majd több bírálat is foglalkozik a történeti művek címlap-ikonográfiájával, címlapképeivel és keretszövegeivel a 16–18. századból vagy különféle német és angol emblémáskönyvekkel. Hírt kapunk továbbá a magyarországi barokk szentképekről, a múltszemlélet, a művész-kultusz és a műpartolás hazai viszonyairól, illetve Lipót Vilmos főherceg egyedülálló műgyűjteményéről. A Knapp Éva és Kilián István tanulmányaiból összeállított kötet (*The Sopron Collection of Jesuit Stage Designs*. Budapest, 1999), amely a soproni jezsuiták iskolai színjátszó tevékenységének állít emléket, azon kevés számú képi forrásról, jelen esetben egy díszlettervgyűjteményről számol be, amely rendelkezésünkre áll a kora újkor színháztörténet megfelelő fejezetéből. A tanulmányok szövegéből kitűnik, hogy a nagyszombati, a pozsonyi, a székesfehérvári és a sárospataki mellett az egri jezsuita gimnázium forrásanyagából készült az ismertetésre kerülő összefoglalás, melynek eredménye: a 18. századra megkétszereződött a világi témájú darabok száma a vallási tárgyúak rovására, és egyre többször dolgoztak fel antik mitológiai, ókori (főleg drámai) és a magyar történelem korábbi századaiból való témákat. A *Történelem – kép. Szemelvények múlt és művészet kapcsolatából Magyarországon* (Budapest, 2000) című kiállításkatalógusban ismét egri vonatkozású adatra bukkanunk (vö. 181–187. o.). Az irodalmi szövegek képzőművészeti alkotásokat ihlető szerepét vizsgáló részben Pyrker János László (1772–1847) egri érsek *Rudolphias* című, német nyelvű eposza kapcsán értesülünk arról, hogy ez a mű lehetett a forrása Anton Petter bécsi akadémiai tanár festményének, amelyen Ottokár cseh király fia elkéri apja holttestét, valamint Johann Nepomuk Geiger hasonló témájú, több kiadást megért litográfiájának is. A neves művészettörténész plébános, Szilárdfy Zoltán *Barokk szentképek Magyarországon* (Budapest, 1984) című füzetében részben saját gyűjteményére alapozva mutatja be a vallásos ikonográfiához fűződő tudnivalókat. Mindezzel párhuzamosan egykor nagy érdeklődéssel kísért kiállításokra is sor került, így többek között az egri Vármúzeumban, ahol a 17–19. századi kolostormunkákat tematizáló kiállítás önálló részét képezte a nevezett ikonográfiai gyűjtemény (vö. 188–189. o.). A Sinkó Katalin által megálmodott és életre hívott *Aranyérmek, ezüstkoszorúk. Művész-kultusz és mű-*

pártolás Magyarországon a 19. században (Budapest, 1995) című katalógusról készített kritikájában Tüskés Gábor külön felhívja a figyelmet az egrivé lett Tárkányi Béla (1821–1886) költőre, aki ódáival jelentősen hozzájárult a magyarországi Munkácsy-kultusz irodalmi beágyazódásához (vö. 193–196. o.).

A recenziós kötet utolsó nagy fejezete a neolatin és német irodalom, a komparatiztika és a tudománytörténet tárgyköréből vesz górcső alá szakirodalmi alapmunkákat. A repertoár itt is igen széles körű, hiszen ismereteket kapunk a 15–16. századi itáliai Homérosz- és Vergilius-recepcióról, Erasmus latin és német nyelvű műveiről, a 2006. évi budapesti neolatin világkongresszus előadásairól, a bécsi egyetemen folyó neolatin kutatásokról, a „kereszténység védőbástyája” eszme 15–16. századi történetéről, a Wolfenbüttelben folyó barokk-kutatásokról, a természettudományok és a művészetek kapcsolatáról a korai újkorban, a Gottsched házaspár irodalomszervező tevékenységéről, a Lessing-kézikönyvről, a Magyarország-képről a német irodalomban és historiográfiában, valamint a 16–20. századi moralistákról. Az utolsó recenzió a kötetben többször visszatérő Bálint Sándornak állít emléket, hiszen egy megható levelezés történetét mutatja be az egész életét Szegeden leelő néprajztudós és Ausztráliába emigrált tanítványa, Lang Ernő között (vö. 252–255. o.). Ebben a fejezetben sem maradunk egri hivatkozás nélkül, hiszen a kiváló szegedi filozófus-művelődéstörténész, Penke Olga három, akadémiai doktori értekezésnek szánt opuszáról írt bírálatában Tüskés Gábor *Filozofikus világtörténetek és történetfilozófiák* összefoglaló címen átfogó bemutatást nyújt sok minden más mellett a magyarországi filozofikus világtörténetekről is. Ezek sorában megemlékezik a Barkóczy Ferenc egri püspök körül csoportosuló literátus értelmiségéről is, melynek kiemeli erős történeti érdeklődését. Külön rámutat az intellektuális személyiségekből álló kör legtermékenyebb historikusának, Ambrosovszky Mihálynak latin nyelven kiadott, egyetemes történeti áttekintésére, amely még további kutatások tárgyát képezhetné a későbbiekben.

Tüskés Gábor újszerű kötete éles szemmel fókuszál az irodalomelméleti kutatás sarkalatos pontjaira, eddig felderítetlen területeire, amelyekre – tőle megszokott módon – orvosi pontossággal meghatározott iránymutatás keretében hívja fel a figyelmet. Mindezt pedig a nemzetközi és a hazai szakirodalom alapvető munkáinak bemutatásába ágyazva teszi, miközben didaktikai szempontokat is szem előtt tart, hiszen nem feledkezik meg az elődök kutatási eredményeire való rámutatásról, az újabb tudósgeneráció tagjainak lépéseit irányító szükségszerű pedagógiai munkáról sem. Legújabb könyve igazi kor- és kutatástörténeti áttekintés, melynek hitelességét és használhatóságát a kötet lektorának, Bitskey Istvánnak a személye csak még inkább alátámasztja.

(Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 2013.)

Lengyel János

Valamit mondani „kárpataljaiul”

Ferenczi Tihamér: Tölgyből gerincet

Ferenczi Tihamérral személyesen 2011 őszén találkoztam először a szülőfalujában Badalóban, amikor Dupka György és a település közössége ünnepséget szervezett a költő hetvenedik születésnapja alkalmából. A költő tiszteletére az ungvári Intermix Kiadó a Bethlen Gábor Alap támogatásával egy 70 verset tartalmazó kötetet jelentetett meg a pályatárs és jó barát, Nagy Zoltán Mihály szerkesztésében. A kötet utószavában írja: „Később egyre ritkábban jelentkezett, pár éve nem is jön, de úgy hiszem, barátságunk – a személyes kontaktusból látens kapcsolattá lényegülve – megmaradt.”

Akkor ott én egy alacsony megszeppent, félénk gyereket láttam ülni a zajos sokaság közepette, de szemében a boldogság lángja lobogott, a szája sarkában ott bujkált az a fajta mosoly, ami azon emberek sajátja, akik úgy vélik, nem éltek hiába. Sors tépázta életút áll mögötte, de ott akkor ő volt a középpontban, az a sok ember csak azért jött el, hogy Ferenczi Tihamért a költőt, a falu hírességét ünnepelje.

Hetven év, hetven vers. Egy ember, egy életút. A kötet három ciklusra tagolódik. Beszédes verssel indít, *valamit el kell mondanom / különben nem lesz oltalom* – írja Ferenczi a *valamit mondani* című művében. S ez a valami minden, minden, amit a költő átélt, gondolt, egy átszenvedett élet versekbe öntve. Majdnem azt írtam, ölvé, mert némely verset olvasva, olyan érzetemet támadt, hogy a vers végén a szerző is befejeződik, elmúlik, a pont az ő végét is jelenti. De mégsem, hiszen főnix madárként újra feltámad a következő költeményben, ahol éppen a rég elhalt badalói cigány zenész, Lámek hegedűjét szólaltatja meg, és az olvasó fülében mintha valóban felcsendülnének a régen enyészetté vált dallamok. *Mint mikor ha felsírt / Lámek hegedűje / istenek mennyei nektárja / fáradt a lelkünkbe (Lámek hegedűje)*

Ferenczi egész életét szülőfalujában töltötte visszavonultan, már-már rejtőzködve, ami főként a vele született látáshibának tudható be. *Bolyongok / az éjszakák / hold-mosta / szurdokjaiban. // Mégse tudom / nem tudhatom: / a csenden túl / mi van? (A csenden túl)* Költészetét a tömörség, a sallangmentes egyszerű közlési forma jellemzi. Verseinek többsége rövid tényközlés, egy gondolatot visz végig vagy csupán elindít, hogy az olvasó a költő által kijelölt úton jusson el a megvilágosodáshoz. *Űrt vájt belém / a csönd. / Benne lényem / ödöng. (Űr)*

Ferenczit olvasva az egyszerre önmagába zárkózó és a világra rácsodálkozó

ember tépelődése, már-már önmarcangolása tárul az olvasó elé. *Miért is hittem volna, hogy egyszer / a gyermek-nyárból férfi-ősz lehet, / hogy a fénymázás égbolt-porcelán / felhő-cserepekre töredezhetsz. (Férfiidő)*

Az 1990-es évek elején M. Takács Lajos magyarországi irodalomtörténész megszerkesztette a kárpátaljai magyar irodalommal foglalkozó *Vergődő szél* című antológiát. Ennek anyaggyűjtése során ismerkedett meg Ferenczi Tihamérral. Ő segített abban, hogy Debrecenben megműtsék a szemét. A beavatkozás sikeres volt, a költő látása jelentősen javult. Ez ugyan nem vált sorsfordítónak a számára, de a változás a verseiben is megmutatkozott. Ahogy Dupka György mondta az ünnepi rendezvényen, kinyílt a költő szeme, a szürke, a fekete ezernyi árnyalatának világából kilépve meglátta a világ igazi színeit. *reggel / a Nap-kéve / kalász-fénye / meleg / laza // egy / hegy / kék / buborék / ez itt a / haza (grafika)*

Örök fájdalom számára a társ, a kedves hiánya. Több versében is felbukkan a sosem volt, a megfoghatatlan, a mindig változó, ám soha el nem halványuló szeretett lény(lány). *Kinyújtja a vágy / feléd a karom. / Fényedet, lényedet / akarom nagyon. (Napraforgó)* Szükszavúságát, féltékenységét személyesen is megtapasztalhattam a már említett születésnap rendezvényen, amikor interjút akartam készíteni vele. A költő minden kérdésemre rövid tömondatokban válaszolt, de amikor a feleség, a család hiánya került szóba, elhallgatott. Fiatalon ő is volt szerelmes, viszont a betegsége okozta kisebbségi érzet megakadályozta abban, hogy bárkihez is közeledjen, de a vágy, a várakozás örökre megmaradt. *Várlak, mint buszra várók / az utolsó kocsit / a fagyon topogva. / Kereslek, jöjj, mert rám száll / a nyugtalanság, / bevon, mint fémet a rozsdá. (Nyugtalanul)*

A félték költőben lakozó férfi nem tud belenyugodni a helyzetébe. *Reménytelenség, nem hiszek neked! / Perc-özegek ugrálnak / az Idő szikláin. / Te, Kedves: bárhol vagy, / megtalálalak, / mert hiányzol nekem ... (Nyugtalanul)* Ez a fajta hiányérzet megmérgezi a lelket, sosem hagyja nyugodni, űzi, hajtja, hogy szavakba öntve, versek által kitörjön börtönéből és szabadabbá válva a világ részévé váljon. *Játszani tengert, csillagot, / mert nem vagy sehol, / rakéta-robajú szerelem – / Elhúzni / lányszívek idegen bolygói mellett / tovább, feléd, / ragyogó álom – csillagom – / Elérlek-e? / – Nem tudhatom. (Nem tudhatom)*

Az egyedüllét, a magány próbára teszi az embert, hiszen ösztönénél fogva társas lény. Úgy érzem, Ferenczi számára az írás, a költészet egyfajta menedék, egy ön-maga alkotta fantáziavilágba költözve írja ki magából keservét, amit cipelni már képtelen. Nem, ennek az apró termetű embernek hatalmas lelke van, amit egyfelől jól álcáz a külvilág elől, másfelől meg „szemérmetlenül” kitarulkozik előtte. *Hánykolódom / a magány / szalma – zöreijű ágyán, / sóhaj – síneken / zakatol a vágy / elfojtott lámpákkal / feléd. (Hiányod)*

Nagy Zoltán Mihályt idézve: „Ferenczi Tihamér költészete romlatlanul, romol-

hataatlanul tiszta, benne minden az és annyi, ami és amennyinek látszik.” Mint fentebb írtam, némely versét a gátlástan kitárulkozás, az álszemérem nélküli igazmondás jellemzi. Nála a fájdalom valóban fájdalom, a hiány valóban hiány, a szerelem valóban szerelem, még ha annak tárgya csak a képzeletvilág rózsalugásában üldögél soha be nem teljesülő boldogságára várva. A kedves csupán a költő képzeletében létezik, de ott nagyon is valós, életteli. *Éjszakáim / Altamira- / barlang - / falára / téged rajzol / álmaim / grafit - / ceruzája. (Barlangrajz)*

A valóságba visszatérve, a költő életében fontos személy volt az édesanyja, aki míg élt, megpróbált enyhíteni a társtalanság okozta fájdalomon. *Anyám* című versében írja : *Zúgjak, / sugár – traverzek. / Róla szóljak, / fészek – szívemben / csipogó fióka – versek!* Átvitt értelemben de a *Hangvilla* című versben is felbukkan az édesanya: *Mint / megütött / hangvilla, / kondul / anyám nyelvén / a számban / a szó.*

Ferenczi számára egyaránt fontos a szűkebb és a tágabb léte, a szülőfalu és a Haza. Magyarországot nem hangos melldöngető szólammal vallja, hanem a rá jellemző csendességgel, de egyben határozottan is. *Diaszpórában élek, / mint rahói fenyők / túlelén / a fények. (Rahói fenyők)*

Több versében is foglalkozik az öregséggel, az elmúlással, a halállal. *Jéggé kövült vén: / ülök untan / ezredvégi zugban. / Didereg a fény / odúmban. (Hangulat)* Mintha csak programszerűen készülne a halálra, írja a következőket az *Idegen anyag* című négysorosában: *Gyűl bennem / idegen anyag. // Megtermelem / halálomat.*

Ferenczi verseiből kirajzolódik egy önmagával hadakozó lélek, aki belső készítésre vonul száműzetésbe, bilincseit önmaga rakta fel. *Én vagyok a legkisebb, / aki nem kell senkinek (A legkisebb)* Oldhatatlanul vágyakozik a szeretetre, törődésre, hogy legyen valaki, aki meghallgatja, megérti őt. Legyünk hát mi, olvasók, akik meghallgatjuk és megpróbáljuk megérteni a költőt, aki több mint hetven éve álmodja életét önkéntes bezártságában a Tisza partján. *írni / annyi / bírni / a lét / lélegzetét // lét-nyersanyag / arany mása / a vers (filozófiák).*

(Intermix Kiadó. Ungvár – Budapest, 2011.)

Petercsák Tivadar

Egy Agria-kötetről az Agria folyóiratban

Agria – Az egri Dobó István Vármúzeum Évkönyve XVIII.

Az 1960-as években megalakult megyei múzeumi szervezetek központi intézményei, a megyei múzeumok a gyűjteményi és közművelődési munkájuk mellett kiemelkedő tudományos tevékenységet is folytattak gyűjtőterületükön. Ezek eredményeinek közreadására jelentették meg évkönyveiket, köztük az *Egri Múzeum Évkönyvét*, amely 1981-től *AGRIA (az egri Dobó István Vármúzeum Évkönyve)* néven kerül kiadásra. Az 1963-tól megjelent 47 kötet jól tükrözi a múzeum gyűjtőkörét, a múzeumban művelt tudományos diszciplínákat. A publikált tanulmányok nemcsak a megye és az ország tudományos közéletébe, hanem a nemzetközi kutatásokba is beépülve járultak hozzá múltunk, nemzeti hagyományaink minél teljesebb megismeréséhez. Jelen ismertetés az *Agria* folyóirat „idősebb testvére,” a fél évszázados periodika, az *Agria* múzeumi évkönyv legújabb kötetének bemutatásával szeretné felhívni a figyelmet az immár megyei hatókörű városi múzeumban folyó tudományos kutatómunkára és publikációs tevékenységre.

Az évkönyv napokban bemutatott XLVIII. kötete a 2012. március 8–9. között rendezett nagysikerű játékkonferencia előadásait publikálja. Ezzel folytatja azt a gyakorlatot, amelyre példa a Palócok I–IV. köteteinek a megjelenése alkalmából 1991-ben rendezett Palóc konferencia vagy a 2002-es „Múzeumi évszázadok Heves megyében” és „Az egri vár kultusza” tudományos tanácskozások múzeumi évkönyvben történő publikálása. Így teljesülhet az a fontos szándék, hogy a játékkutatók előadásait közreadva, az eredmények segíthessék, inspirálhassák a tudományterület további kutatásait.

A Dobó István Vármúzeum méltán vállalkozott a „Múzeum és játékhagyomány – Továbbélő játékkultúra” című tudományos konferencia megrendezésére, hiszen a több mint 3000 darabos népi és polgári játékgyűjteménye országos jelentőségű kollekciónak számít. A múzeum munkatársa, a konferenciát szervező *Császi Irén* néprajz- és múzeológus intenzív kutatásokat folytat a témában, és számos játékkiállítást is rendeztek. Kiemelkedő a „Ki játszik ilyen? Játékhagyomány és játékdívat” című tárlat, amelyet 2010-ben mutattak be a Dobó-bástyában. Ez a 19. század végétől az 1970-es évekig a sokféle anyagból készített hagyományos népi játékok mellett a polgári gyermekjátékok mívés darabjaival, majd a kisipari szövetkezetek és vállalatok termékeivel idézte fel az elmúlt évszázad játékkultúráját. Az anyagból vándorkiállítás is készült, amelyet több magyarországi múzeum mellett bemutattak Csehországban és Lengyelországban is.

Indokolt tehát és öröndetes, hogy a múzeum most megjelenteti a konferencia előadásait, amelyek a magyarországi játékkultúra dokumentálásának, bemutatásának és továbbörökítésének a problémakörét dolgozták fel. Interdiszciplináris szemlélettel adnak áttekintést a hazai játékmúzeumok és gyűjtemények történetéről, anyagáról, a játékkiállításokról, a tradicionális népi technikákról, az iparművészeti és gyáripari játékokról, a játékkervezésről, valamint az átadás-átvétel, örökítés formáiról és lehetőségeiről. A szerzők kutatási eredményeik közreadása és a játéktörténeti értékek közvetítése mellett választ keresnek korunk felmerülő kérdésére is: hogyan lehet életben tartani a 21. században a hazai játékkultúra hagyományait.

A kötet 20 tanulmányt tartalmaz, amelyek különböző témakört ölelnek fel. Legnagyobb számban az ország különböző múzeumaiban, intézményeiben és magánszemélyek birtokában található játékgyűjteményt bemutató dolgozatot olvashatunk. *Császi Irén* megemlékezik az egy évszázada született Faragó Lóránt egri játékgyűjtőről, akinek a 2000 darabos polgári játékkollekcióját 1985-ben megvásárolta a múzeum a város és a megye segítségével, és tájékoztat az egri gyűjtemény további gyarapodásáról, az ebből rendezett kiállításokról. *Györgyi Erzsébet* nagyívű áttekintést ad a hazai játékmúzeumokról és tárlatokról. Ezt követően az olvasó megismerheti a 30 éves kecskeméti Szókraténusz Játékmúzeumot és műhelyt (*Kalmár Ágnes*), a Magyar Nemzeti Múzeum 1907-es gyarapodását, egy füleki játékkészítő üzem fajátékait (*Peterdi Vera*), Stippek József ott lévő játékkerveit (*Haider Edit*), a magyar játékkultúra jeles gyűjtője, Moskovszky Éva magánygyűjteményének közgyűjteménnyé válását (*Nagy Veronika*), a szentendrei skanzen látványtárának (*Bereczki Ibolya*), a Sóstói Múzeumfalunak (*Bodnár Zsuzsanna*) és a szennai falumúzeumnak (*Kapitány Orsolya*) a játékkollekcióját. A vármúzeum művészettörténésze, *H. Szilasi Ágota* Lesznai Anna költő és iparművész kevésbé ismert képmeséit, meseképeit és a művész sajátos világát mutatja be a Hatvány Lajos Múzeum gyűjteménye alapján. *Szojka Emese* egy kaposvári nyugdíjas házban élő idős asszony családjában öröklődött és a lakásban elhelyezett gyűjteményének sajátos helyzetét, az ember és a játékok kapcsolatát, lassan már a lakásban élés lehetőségét veszélyeztető voltát tárja fel, és utal a kollekció lehetséges jövőbeni sorsára is. *Török Róbert*, a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátó-ipari Múzeum időszakos kiállításán egy nagyon fontos témát, a budapesti játékereskedelemtörténetét dolgozta fel. *Tészabó Júlia* a játékokat a gyermekek tárgyi kultúrájának összessége szempontjából vizsgálja gazdag nemzetközi kitekintéssel és elméleti megalapozottsággal.

A játékok gyűjtéséből számos óvodapedagógus is kiveszi részét. Ezért is öröndetes, hogy két tanulmány is foglalkozik a témával, a Martonvásáron működő Óvodamúzeummal (*Harcza Tiborné*) és egy budapesti óvónő (*Karlócai Mariann*) magángyűjteményének létrejöttével.

Két szerző – *Lázár Katalin* és *Sándor Ildikó* – is vizsgálja a játékhagyományok továbbélését, mai alkalmazhatóságának lehetőségeit.

A kötetben három múzeumpedagógiai tanulmány van. *Matúz Edit* a Budapesti Történeti Múzeumban rendezett játékiállítások áttekintése után a Petőfi Irodalmi Múzeumban döntően diákoknak rendezett tárlatok interaktív elemeiről, illetve játékaikról szól, *Szécsényi Orsolya* egrri, *Stepán Katalin* pedig szennai játéktanítási tapasztalatait vonultatja fel.

A múzeumi évkönyv jól áttekinthető, a tanulmányokat gazdag illusztrációs anyag szemlélteti. Folytatva az eddigi gyakorlatot, minden dolgozathoz angol nyelvű kivonat is tartozik, amely segíti a szakmai eredmények külföldi megismertetését. Az évkönyv immár harmadszor adja közre cikkeinek bibliográfiáját. *S. Fekete Ágnes* munkája a tematikai, szerzői és földrajzi szempontú tájékozódást segíti az 1995–2010 között publikált dolgozatok vonatkozásában.

A múzeum egykori munkatársaként szeretnék gratulálni a szerkesztőknek, *Bujdosné Pap Györgyinek* és *Császi Irénnek* alapos munkájukhoz, amelynek eredményét most kézbe vehetjük. Ez a kötet is jelzi azt a tudományos potenciált, amely a magyar múzeumokban, így az egrri Dobó István Vármúzeumban is megvan. Fontos, hogy a múzeum fenntartója a jövőben is építsen erre a tudományos bázisra, segítse az intézmény gyűjteményeit, a város és a megye történeti, néprajzi, művészeti értékeit feldolgozó munkáját és publikációs tevékenységét! És végezetül a Faragó-gyűjtemény megszerzésében aktívan részt vállalt muzeológusként és egrri polgárként bízom abban, hogy ez a párját ritkítóan gazdag múzeumi kollekciónak végre állandó kiállítóhelyként színesítheti a város múzeumi palettáját, célpontja lehet az óvodáknak, iskoláknak és családoknak, hiszen ahogy Bodnár Zsuzsanna tanulmányában Gágyor Józseftől olvashatjuk:

„A játék a gyermek vágya, hogy már felnőtt legyen,
s a felnőtt álma, hogy újra gyermekké váljon.”

(Eger, Dobó István Vármúzeum, 2013.)

Zsirai László

Napló – hármás vetületben

L. Burda Zsuzsanna: Ella könyve

Az első, ami feltűnt: a tenyérbe simuló formátum (100×165 mm), az ízléssel alkotott borító és a keskeny szedéstükör, amely lehetővé tette, hogy a hozzávetőlegesen 130 flekkes kéziratból 336 oldalas könyv készülhessen. A második szembeötlő tényező, hogy a jánosomorjai szerző nevét nem kapta szárnyra a hivatalos országos irodalom-szakmai köztudat, nem szerepel jelentős lexikonok szócikk-címeként, az alkotó nem kapaszkodik könyökkel-talppal a kitüntetések listáira kerülésért – mégis irodalombarát olvasókörok kedvelt szereplője. Szellemi meghatározottságából fakadóan igyekszik műveivel hozzátenni a nagy világteremtéshez a maga sajátos, picike érzelmi töltéséből, s ez a kisugárzás ad lelki támaszt másoknak is, akik szeretettel fogadják be költészetét, festészetét s nagyotmondó kijelentéssel folytathatnám a sort: írászatát.

Nagyon is egyet tudtam érteni Fodor András Kossuth-díjas költővel, amikor kijelentette, hogy a regionális irodalom jelentősége éppen abban rejlik, miszerint: „Miközben ugyanis mindegyre a költészet rangjának csökkenését huhogják bizonyos vészjóslatok, egyre többen írnak verset Magyarországon. Aki a sorjázó első köteteket, folyóiratbeli publikációkat figyelmesen olvassa, tudja azt is, hogy a reménybeli tehetségek száma nem csökkent. [...] Szomorú perspektíva volna az író nélkülivé váló vidéki Magyarország.” Nos, mintha a mai média nem vagy alig tenne az irodalom felkarolása érdekében! A napilapok évek óta megszüntették szépirodalmi rovataikat, nem közölnek már verseket, novellákat, s az utóbbi időben elszaporodott televíziók is inkább a „győzikes, alekoszos” bulvárműsorokat preferálják, mint az erkölcsösen lírai poézist. S folytathatnám a sort azzal is, hogy az irodalomért felelős kormányzatok évtizedek óta hanyagolják az írók egzisztenciális helyzetének széles körű javítását..., arra hivatkozva, hogy nem áll módjukban a lehetőségek kiterjesztése.

No de – mielőtt irodalompolitikai publicisztikává fajulna ez a könyvismertető – visszatérek Ella könyvéhez, ami *L. Burda Zsuzsanna* kitörési pontjának látszik az amatőrizmusként jegyzet alkotói közegből, amivel minőségében előrelépve elismertséget követel (rossz szó, hiszen a szerző sokkal szerényebb annál, hogy követeljen), alkalmasabb kifejezéssel élve: érdemel. E kisregény tulajdonképpen nem más, mint sajátosan megírt, kisregény alkatú napló, mégpedig hármás vetületben visszarévedve egy nő különböző életkori időszakában és – egyébként töretlen jellemű – látásmódjának változása keretében.

Elsőrendű értéke az őszintesége!

A világhoz szinte naiv természetességgel viszonyuló Ella sorsa egyetemes indokkal illeszkedik-viszonyul a hangzatos történelem anomáliáihoz. Saját, belső erkölcsi tartását őrzi meg – bármikor, bármilyen körülmények között. „*Izgalmas, sokszínű, keresztutas*” ember – ahogy az előszót író Herman Antal tanár úr jellemzi –, aki „*folyamatosan törekedett a szépre, a jóra, az igazra és a szentre*”. Igazat adok e vélemény megállapításának, s mindez a sorsvonulat a hazánkban megél(hetet)t XX. században is képes volt tiszta maradni. Forrás-tiszta lélek birtokosa a természetében törhetetlen jellemű főhős, s furcsa, hogy mindezt így felmutatni még ma is merészségnek tűnhet. Ma, amikor a napjainkban tevékenykedő, részben még a szocialista irodalomkritika emlőjén felnövekedett ítések jelentős hányada a rendszerváltás megírását kéri számon az írásművészekről, és elhalad figyelmük a kellő támogatottság hiányában nem reklámozott, kis példányszámban napvilágot látott, viszonylag szűk körben terjedő művek mellett. (Így szinte észre sem veszik például *T. Ágoston László Eltékozolt évek* című novelláskötetét vagy L. Burda Zsuzsanna most ismertetett kisregényét.)

Nem gondolnám, hogy a felfogásbeli különbség egyértelműen rosszat, mérhetetlen jelentene, hiszen az *Ella könyve* pozitív lélektani fordulatoktól hemzseg. A mű alaki újdonsága, hogy a szövegfolyamat szívárványszerűen átölelő érzelmi hidat négy vers pillére tartja. S annak ellenére vagy pontosan azért letehetetlen, egyvégtében olvasandó, mert kíváncsivá tesz. Hogy háromszor ismétlődnek Ella életének egyes fejezetei? Nem válik unalmassá, mert a pszichikai én tapasztalati érlelődésének előnyeit bontja ki ezáltal a cselekményformálás. Tárnyilagos, egyszerű, a változó élethelyzetnek megfelelően idomuló sorsfelmutatás. Eszközeit tekintve plasztikus, filmnovellaszerű előadásmóddal szembesül az olvasó, aki úgy érzi, talán én is lehettem volna Ella; mintha Elláé – az összes egyéni vonása dacára – valamennyi őszintén létező humánus sorsa lehetne, vagy azzá kellene, hogy váljék. Úgy vélem, rejtetten pedagógiai szándékú mű született, ám nem didaktikusan az, és a legfontosabb igény, hogy e kisregény olvasói nem tanulhatnak rosszat Ella történetéből.

(*Palatia Nyomda és Kiadó, Győr, 2007.*)

Petróczi Éva

„Fünfkircheni” emberünk – avagy személyes/ kedő sorok egy példaértékű könyvről

Szirtes Gábor: Ötnegyed (Tanulmányok, esszék)

E sorok írója, aki nem jókedvében hagyta el szülővárosát, hanem azért, mert neki és két nagyobbik lányának egy kertvárosi panelház pincéjében, szükséglakásban kellett élnie, már nem teljesen ismeretlen költőként, bölcsészdoktorként s egy angol tagozatos gimnázium tanáraként: mégis, 1982 óta pesti lakosként holtig a városhoz tartozónak vallja magát. Bizonyítják ezt *Donátus* (Pro Pannónia, Pécs, 2004) és *Áfonyahegyi jegyzetek* (Fekete Sas Kiadó, Budapest, 2010.) című verses és prózakötetei, Pécssett és Baranyában forgatott „Szerelmes földrajz”-portréfilmje, számos ottani költői estje, előadása s legutóbb, 2012 márciusában a 100 esztendő Janus Gimnáziumot (egykori iskoláját) és annak névadóját köszöntő beszéde a Barbakánnál, a Janus Pannonius szobor mellett. Ez a kis magánbeszéd nem szerénytelen magamutogatás-magam mutogatása kíván lenni, (s a további személyes kitérők sem) csupán annak illusztrálása: amíg élek, emberszabásúbbnak, élhetőbbnek érzem a „kisvárosi” (azaz: dehogy kisváros a mai Pécs, Eger vagy éppen Székesfehérvár!), pontosabban a nem-fővárosi létet. Az, hogy egyáltalán odakerülhettem a magyar irodalomnak nevezett paletta színei közé, éppen Szirtes Gábor, az örök pécsi, az örök „fünfkircheni”, az örök „tüke” legújabb könyvében élénk lépő, nagyhírű (Weöres Sándor), illetve „helyiérdekűségében” is nagyhatású egyéniségek, költők, szerkesztők (Lovász Pál, Bárdosi Németh János, Pákolitz István, Tüskés Tibor rám (és sokunkra) figyelésének, segítő szeretetének volt köszönhető. Weöres Sándor – ahogyan Szirtes nagyon finoman és tapintatosan kifejti – kezdetben, a harmincas évek elejétől gyámolítottja, pártfogoltja volt ugyan Lovász Pálnak, a Janus Pannonius Társaság halk szavú, nagyon kulturált és biztos ízlésű titkárának, később azonban fordult a kocka. A hatvanas évekre – amikor én irodalmiszínpad-vezető magyartanár édesanyám révén jóformán hetente előforduló vendég lettem Pali bácsi és Dodó néni hozzánk nagyon közeli, Búza téri otthonában, a méltatlanul félretolt-mellőzött Lovász szorult volna rá az egykori „tündérr királyfi” segítségére. Lovász azonban – ez az őt valósággal feltámasztó, a magyar költészetbe visszaszóllító Szirtes minden, róla szóló publikációjából kiderül – *adó* és nem *kérő* típusú ember volt. Igaz, halálakor az addigra már nagyhírű költővé érett Weöres gyönyörű vers-rekviemben búcsúzott egykori tutorától, ahhoz azonban kevés menedzseri, de akár realitásérzéke volt, hogy Lovász Pál hely-

zetét, helyzetelenségét fölmérje. Mégis, részben neki, a tündérből manóvá vénült garabonciásnak lehetek hálás, annak, hogy Pali bácsi gimnazista kori próbálkozásaimmal megtűzdelt levelére biztatóan válaszolt, s így folytattam, s mindmáig folytatom a versírást. Hasonló, ha nem is ennyire végletes hátrátétel, mellőzés volt egy másik pécsi „irodalmi apám”, Pákolitz István sorsa is, akit az anyám rendezte költői estek egyik szerzőjeként ismertem meg, s akivel – meghatottan olvasom e sok, rejtett információt felfedő, érdekesítő és gazdagon rétegezett (hiszen írója jeles és aprólékos helytörténész is!) kötetben – 1988-ban egy közös *És*-kritikában kerültem a „lesöprendők” közé. Idézzük Szirtest és Pákolitzot: „Publikálatlan kéziratnaplójában (Nagy Imre közlése szerint) a következő bejegyzés olvasható: „Marx József az *És*-ben végképp letörölt a költők listájáról. A *Tűzbenéző*ből csak a *Csillagvédjegy*-ciklust vesézi ki, név szerint főlemlegetve, kikről írtam „kézfogó” verset: közjük tartozónak tudván magamat, holott csak voltam költő, méghozzá *elismert*; ám kegyetlen dolog, hogy – itt általánosságban beszél – rosszkor hal meg a költő és se kritikus, se irodalomtörténész nem támaszthatja föl. Világos – mondja Pákolitz – engem már nem tart költőnek. Köszönöm. Főleg a főcímet: Versek (költők?) közmegegyezésre. és velem együtt lesöpri az asztalról Gyurkovicsot, Petróczi Évát, Fábri Pétert és Rózsa Endrét.” Emlékszem erre a „felmagasztalásra”, amely nevetségesen egyhangú is volt, mert nekem többek között azt róttam fel, hogy Jékely Zoltánnal való barátságomba kapaszkodva igyekszem költőként elfogadtatni magam, s arra is, hogy anyai költő barátnőm, Rab Zsuzsa milyen felháborodott kis széljegyzeteket írt az *És* példány szélére. Ezt ma is őrzöm. Glosszába foglalt észrevételeit a lap nem közölte. Ezt az esetet azért is említem meg, mert a „kisvárosi”, maróbb indulattal „belterjesebb” irodalmi élet nem olyan szürke és lehúzó, ahogyan az sokak tudatában él. Ellenkezőleg: irigylésre és tiszteletre méltó védőháló, amely a hatókörébe tartozókat minden egzisztenciális gond, mellőzöttség, támadások és betegségek közepette is képes megoltalmazni, további alkotásra ösztönözni. Szirtes Gábor író hősei közül nagyon sokan – a felsoroltakon kívül például a Kossuth-díjassá érett, egykori csurgói diák, *Bertók László* vagy a szép pályát befutott Pék Pál, vagy akár a magyar irodalom Pécs egyik „szomszédvárában”, Kaposvárott pátriárkakort megért s Pécsre is gyakran ellátogató Takáts Gyula életútja az ékes bizonyíték arra, hogy nincs „fővárosi” és „vidéki” irodalom, csak jó, olvasható és rossz, olvashatatlan irodalom van.

Szirtes kötetének komoly érdeme továbbá, hogy ráirányítja a figyelmet a méltatlanul elfeledettekre, így a két világháború között sokat publikáló, Janus Pannoniusz Társaság-tagsággal és Zichy Nándor-díjjal is megkoszorúzott prózaíróra, az 1975-ben elhunyt Dénes Gizellára is ráirányítja a figyelmet. Akinek *Harminc ezüst* című regényét kiadója egyébként meg is jelentette. Csak remélni merjük, hogy ez a 19. századi, pécsi asszimilációs történet, a zsidó származású gyufa-

árus, a kis Züszke, a későbbi nagytőkésé váló, nemességet szerző Jánosi Engel Adolf felemelkedésének romantikus, de nagyon fordulatos s a régi Pécsset, azaz Fünfkirchent elénk idéző históriája sokak kedves olvasmánya lesz. Azoké is, mint e sorok írója, aki pécsi kereskedő-értelmiségi őseinek krónikáját hallgatva találkozott már az Engel névvel, s azoké is, akik nem Pécsről elszármazottak ugyan, de a mia, gyakran lehangoló időkben szívesen olvasnak egy ilyen, „míg élünk, remélünk” típusú regényt. Ugyanígy szép gesztus volt az ifjú *Halmai Tamás* verseinek rövid bemutatása is, azt bizonyítva, hogy Szirtes Gábor minden múltápoló buzgalma ellenére a jelen és a jövő embere is. A Janus Pannonius Társaságról szóló töprengése pedig felveti bennünk a kérdést: bármilyen nehéz időkben élünk is, nem volna esetleg mód – a Vörösmarty, a Mikszáth, a Berzsenyi Társaság és számtalan más „vidéki” szellemi végvár példájából erőt merítve – újraindítani ezt az egykor országosan és határainkon túl is megbecsült szellemi műhelyt? Már csak azért is, hogy Lovász Pál, Dénes Gizella, Tolnai Vilmos (akinek lánya, Margit, „Rita néni” annyi pécsi politikai fogoly gyermekének volt fáradhatatlan, ingyenes háziornvosa!) és a Társaság többi tagja megkapják azt az elégtételt, amelyet oly rég megérdemelnének már. És persze a mai pécsi írófóókáknak is kellene egy kiröptető fészek!

(Pannónia Könyvek, Pécs, 2012.)

Kaló Béla

„Váram omladék fala”

Saitos Lajos: Eleven fény

A költészetnek tulajdonképpen a valláshoz van köze, mindkettő a prelogikai gondolkodásból fakad. Ugyanis minden kreativitás a prelogikusban gyökerezik, aki ezt értelmetlennek találja, az megöli magában a gyermeket.

Saitos Lajos új, karcsú verseskönyvét, az *Eleven fényt* olvasva az juthat a recenziens eszébe, hogy az élet korszakait a föltörekvés és lecsúszás, születés és elmúlás, beköszönés és leköszönés jellemez, s valójában minden mű erről szól.

Az alkotó ember alkotóereje arányban áll testi erejével. A testi erő arra jó, hogy kiláthassunk a világra. Hogy „otthon legyünk az időben”.

Ó-időmben ásványkoromban
 hol összeért földdel az ég
 holt anyag voltam Isten szemében
 ki értem könnyet ejtett éppen
 így áradt a sós tengervíz széjjel
 (*Por Isten szemében*)

Minden generáció saját tapasztalattal és emlékekkel rendelkezik, amit aztán továbbadhat, de mindez nem jelenti azt, hogy az utánad következőknek válogatás nélkül át kell venniük a te nézetedet. Egyik fél sem kívánja ráerőltetni magát a másikra, lírikus és versolvasó egy láthatatlan öltözőben levetik magukról a gondok tunikáit, nem háborgatják egymást.

a se oltár, se kereszt,
 se csillag ekrazitjába
 kinyúlni/kimúlni vagy
 éppen megmaradni,
 ha már miriád év is kevés
 volt – az örökkévalósághoz
 (*Hátadnak oltár*)

Saitos Lajos versei tömörek, aforisztikusak helyenként. A maximák az eszmék és képzetek, utazások világában kifejezhető közös tapasztalásaink sűrítményei. Olyan jellemző események, megrázkódtatások és eltolódások, egzisztenciális

rengések, olyan törések, amelyeket egyaránt érzékelhettek, átélhettek az azonos korúak.

A mai ember világképe egyre kevésbé ered a rácsodálkozó szemlélődésből, mint inkább a világ készen kapott vagy sztereotíp képeiből. A diagnosztikus pillantás csak azt látja meg, amit szándékában áll látni. A karakterizálás mindig merénylet a karakter ellen.

Költőnk ars poeticája maga az életút egy egyéni road movie, a tágasság keresése. S egyben a múlt vizsgálata, egyetlen embernek nem lehet bebeszélni, hogy nem pillanthat vissza a válla fölött.

A szó fennmarad.

Természetesen a szavakat is fel lehet használni gyalázatra, de a 'bölcс szó', az igazi, megélt anyag fennmarad.

Folyamatos ars poeticáról beszélünk, a poéta szellemi arcáról, hitéről. Amely József Attila után szabadon:

Babér ha nem jutott elég
közöny állt inkább elém
az ám
hazám.

Hatvannégy év vagy valahány
még tartja váram omladék falát
úgy remélem.
(Születtem föld – napomra ég)

Költőnk nem nagyon kötődik egyetlen magyar költői hagyományhoz sem, s ez talán nem nagy baj. Megadja magát sorsának, valahogy úgy, ahogyan a tenger lovasa a hullám hátára felkap, s keskenyke szörfdeszkán viteti magát, engedi-hagyja. Nyargalás ez valamely ihlettenger hátán, az olvasó örömére.

(Felsőmagyarország Kiadó, Miskolc, 2013.)